

פרשת נצבים

הליכות עולם לו

(חבקוק ג' ו')

לעילוי נשמת ר' יהודה לוי ז"ל

זמן ר"ת	צאת השבת	חלקת נרות	לוח אור החיים
20:22	19:35	18:45*	י-ם
20:19	19:33	18:43	ת"א
20:21	19:34	18:45	חיפה
20:20	19:34	18:44	ב"ש

* לנוהגים 40 דק': 18:25

הגד לעמי פשעם

מיוחד למיוחדים שבעם, הלא הם התלמידי חכמים שהנהגת העם תלויה בצוארם.

והנה באשר לתלמידי חכמים ראינו שהז"ל החמירו מאוד את דינם, שכן אמרו רבותינו (ב"מ ל"ג): דרש רבי יהודה ברבי אלעאי מה פירוש הכתוב הגד לעמי פשעם ולבית יעקב הטאתם, הגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות, ולבית יעקב הטאתם אלו עמי הארץ שזדונות נעשות להם כשגגות. וא"כ רואים שלשגגות של תלמידי חכמים מתיחסים כאל זדונות, ואילו לפשעים של עמי הארצות מתיחסים כאל שגגות.

וראיתי במשנת אהרן לר' אהרן קוטלר (ה"א מעשה איש ופקודתו מאמר א') שביאר את הדבר, ע"פ דברי ספר נפש החיים (שער א' פ"ד) וז"ל: על זאת יחרד לב האדם מעם הקודש שהוא כולל בתבניתו כל הכוחות והעולמות כולם, והלב של האדם אמצעית הגוף הוא כללות הכל נגד הבית קדש קדשים וכו', א"כ בעת אשר יתור האדם לחשוב בלבבו מחשבה אשר לא טהורה, הרי הוא מגביר כוחות הטומאה בבית קודש קדשים העליון הרבה יותר ממה שנגרם התגברות כח הטומאה ע"י טיטוס במעשיו הנבזים בבית קודש הקדשים במקדש מטה. עכ"ל (בשינוי לשון מעט להתאים לעלון). והיינו שהאדם היכן שהוא אחוז שם מגיע הפגם שלו על ידי חטאיו או תיקון גדול על ידי מעשיו הטובים, ולכן הגוי לכל היותר יכול לקלקל בעולם הזה בעולם העשייה, ואילו היהודי יכול לפגום אפילו בעולמות העליונים הרוחניים. ולפי האמור בגמרא לעיל גם היהודים נחלקים, שעמי הארצות אפילו זדונות שלהם אינם חמורים כמו השגגות של תלמידי חכמים, וא"כ עם הארץ יכול לפגום ברובד נמוך מאוד לעומת התלמיד חכם שהפגם שלו גדול יותר וברובד עמוק יותר.

ולא עוד אלא שחטאם חמור בכפלים, שחוטאים ומחטיאים, שכן גם עמי הארצות לומדים מהם, ויש בזה עוון חילול ה' שעולה על כל העבירות וכדברי רבותינו (יבמות פ"ו). ועוד, שבהם כל עלית הדור וירידתו תלויה, שאם הם מתחזקים הם מעלים את העם, ואם הם מתרפים הם גורמים לירידת העם, וכמו שמוכה מן הגמרא בסוטה (מ"ט), שהמעין שם יראה שהכל תלוי בתלמיד חכם, וא"כ במידת מה הוא גורם גם לעוונות העם הארץ.

והנה אם הנביא אומר הגד לעמי פשעם, וכאמור הגמרא דורשת זאת על תלמידי חכמים ששגגות שלהם חשובות כזדונות, א"כ משמע שהנביא מצווה לומר לעם ה' שאלו התלמידי חכמים את התביעה מהם, ולעוררם על העבודה שהם חייבים בה, והיא זהירות כפולה ומכופלת במעשינו שממנו לומדים כל העם.

אחים יקרים, יכולים אנו לפטור את עצמנו ולומר שלא דברו אלא לתלמידי חכמים ואני לא הגעתי לכך, אבל ידע נאמנה שדור ודור וחכמיו, ולפי ערך הדור העוסקים בתורה ומקיימי המצוות הם הם הנתבעים כתלמידי חכמים, שהרי אתם לומדים ויודעים, בואו נתעורר יותר לשמור על מעשינו ובד בבד לחזק את העם, כל אחד במה שחננו ה', מי בתורה ומי במצוות, ובכך מובטח לנו ולכל ישראל אחינו שנה טובה ומבורכס, שנת חיים שלום ובריאות, ובעיקר שנת גאולה. אכ"ר.

פרשתנו פותחת בפסוק אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלוסיכם, ופשטות הפסוק מדבר על עם ישראל על כל רובדיו, ראשיכם שבטיכם זקניכם שוטריכם עד חוטב עציץ ושואב מימין, שעומדים לקבל את דברי הברית האמורים בפרשה הקודמת, אולם פרשת נצבים בדרך כלל תחול לפני ראש השנה, הוא יום הדין הגדול והנורא לכל העולם כולו על כל השנה והשנים שעברו, ובדרך רמז נאמר שאנחנו נצבים לדין כל איש ישראל, ונתנו לזה רמז ממה שנאמר אתם נצבים היום, וידועים דברי הזוהר הקדוש (ה"ג דף רכו ע"ב) שכל "ויהי היום" שכתוב בתנ"ך הוא מרמז על ראש השנה. וכאשר האדם ניגש לדין צריך לדעת את אשר לפניו, על מה דנים אותו ומה היא חומרת מעשיו, וכמו שנבאר בס"ד במאמר שלפנינו.

כידוע האדם נידון בראש השנה על כל מעשיו, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ג מתשובה ה"ג): כשם ששוקלין זכיות אדם ועונותיו בשעת מיתתו כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה מי שנמצא צדיק נחתם לחיים ומי שנמצא רשע נחתם למיתה והבינוני תולין אותו עד יום הכפורים אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם למיתה. עכ"ל. ומגדולי האמוראים אמרו על עצמם שהם בינוניים (ברכות ס"א): וא"כ מה אנו נאמר בודאי שאין לנו להחזיק את עצמנו יותר מהם ולקוות לפחות שאנו בינוניים.

והמשקל הזה אינו פשוט כלל ועיקר, מצות קריאת שמע שווה כך ותלמוד תורה שווה כך, אלא כל אחד נידון כפי מצבו יכולותיו כשרונותיו נסיונותיו, ונסיונותיו כוללים הרבה דרכים, מצד משפחתו קרוביו שכניו בני ביתו מקום עבודתו ומצב הדור כולו ועוד ועוד, ולכן הטיב להגדיר זאת הרמב"ם (שם ה"ב) במה שכתב: ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע היאך עורקין הזכיות כנגד העוונות.

ואולם העוון מצד עצמו הוא חמוד עד מאוד, וכמו שכתב הרמח"ל במסילת ישרים (פרק ד'): כי לפי שורת הדין ממש, היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו בלי המתנה כלל, וגם שהעונש עצמו יהיה בחרון אף, כראוי למי שממרה פי הבורא יתברך שמו, ושלא יהיה תיקון לחטא כלל. עכ"ל. והיינו שאין להסתכל על המצנה אלא על מי שציווה אותה, ולעבור את פי המלך כבר אינו משנה איזו עבירה עבר גדולה או קטנה, ואפילו על מצות עשה היה מגיע עונש מיתה, וכמו שראינו אצל חזקיה המלך (עין בברכות י'). וכמו כן נלמד זאת מהחוטא בשוגג, שהוא צריך להביא קרבן, והקרבת קרב ומתכפר לו בתנאי שעושה תשובה, וכותב הרמב"ן שיחשוב בעת שקרבנו קרב שכל מה שנעשה לקרבן היה צריך להעשות לו, והיינו ארבע מיתות ב"ד, א"כ ארבע מיתות ב"ד מגיעים לחוטא בשגגה (כמובן בחטא שחייבים עליו מיתה או כרת אם עשאו במזיד), ומה יאמר החוטא במזיד.

וכאשר נתבונן בפסוק שפתחנו בו, נראה שבתחילה הוא מביא את כל הראשים והחשובים שבעם, ראשיכם זקניכם שוטריכם, ורק לאחר מכן את הפשוטים יותר, והסיבה לכך מפני שכחשובים שבעם הם נידונים תחילה, ונידונים בחומרה יותר מן השאר מתוקף מעמדם ויכולתם, וא"כ גם בדין ראש השנה ישנו דין

הליכות והלכות

אל תיקרי הליכות אלא הלכות (נידה ע"ג).

הליכות לליל שבת (המשך, תפלת ערבית)

כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית שנאמר ויכולו אל תקרי ויכולו אלא ויכלו [ופירש רש"י: הקדוש ברוך הוא וזה שמספר בשבחו של מקום ובשבת של שבת]. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו, שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחסאתך תכופר. והנה לפי המבואר בגמרא די באמירת פעם אחת ויכולו בערב שבת בתפלת העמידה, אולם מנהגנו הוא לומר ג' פעמים ויכולו, אחת בעמידה כאמור, ועוד פעם אחת לאחר העמידה, ועוד פעם אחת בקדוש, וכתבו הראשונים שהטעם לאמירה אחר העמידה, משום יו"ט שחל להיות בשבת שאז מתפללים תפלת יו"ט ולא בשבת ולא מזכירים ויכולו בתפילה, ולכן תיקנו לומר אחר התפילה, ובכדי שלא לחלק בין השבתות תיקנו לאומרו לאחר התפילה בכל שבתות השנה (תוס' פסחים ק"ו. ד"ה זכרנו ועוד ראשונים), וגם בכדי להוציא את מי שאינו יודע להתפלל (טור סי' רס"ח, ושו"ע סי' רס"ח סעי' ז). ובקידוש שוב חוזר לומר ויכולו להוציא את בני ביתו. (רא"ש פסחים פ"י סי' ט"ו, וטור סי' רע"א). ולפי דבריהם נראה שאם אדם יחידי ואינו מוציא אחרים, אינו צריך לומר שוב ויכולו על הכוס.

מו. ואולם כל זה לפי הפשט, אבל לפי הסוד כל הג' פעמים הינם חובה, וכך תיקנו חכמים ויש בהם סודות גדולים (וכמבואר בשער הכונות דף ע"א), ולכן לא יבטל שום אחד מהם, בין אם הוא ביחיד בין בצבור (בא"ח ש"ש וירא ט). וגם לפי הפשט ישנם כמה ראשונים שכתבו בשם המדרש שחז"ל תיקנו לומר ג' פעמים, ונתנו לכך כמה טעמים, [עיין ברוקח סי' מ"ט], שהביא דברי המדרש, ועיין עוד באליה רבה (סי' רס"ח ס"ק י"ב) שהביא דברי המדרש בפירוט יותר וכמה ראשונים שהזכירוהו וטעמיהם], וא"כ לא רק לפי הסוד צריך להקפיד לאומרו ג' פעמים אלא גם לפי הפשט. [וזה נראית לי כונת המשנ"ב (סי' רע"א ס"ק מ"ה), שאחר שהביא טעמו של הטור שאומרו בביתו להוציא את בני ביתו, כתב את דברי הרוקח, לומר לנו שגם היחיד יקפיד על כך, שכן הוא במדרש שתיקנו ג' פעמים].

מז. מנהג כל ישראל בחתימת הברכה האמצעית שבתפלת ליל שבת לומר: וְיִגְוָחוּ בְּהָא קַל יִשְׁרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ, ואילו בתפלת שחרית לחתום: וְיִגְוָחוּ בְּבוֹ" פֶל יִשְׁרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ. והטעם לכך שבתורה ראינו שפעמים קוראים לשבת בלשון נקבה, כמו שכתוב (שמות ל"א י"ד) וְיִשְׁמְרְתֶם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִיא לְכֶם מִחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי פֶל הַעֲשֶׂה בָהּ מְלֹאכָה וכו', ופעמים בלשון זכר כמו שכתוב (שם ל"ה ב) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְהִיָּה לְכֶם קֹדֶשׁ שַׁבָּת שְׁפָתוֹן לִידוֹד פֶל הַעֲשֶׂה בוּ מְלֹאכָה וכו'. (וכמבואר בתוס' ד"ה שמא ישחוט כתובות ה.). ואשר על כן נוהגים בלילה אשר הוא בחינת הנקבה, אומרים ויגווחו בה, ואילו ביום שהוא בחינת הזכר אומרים ויגווחו בו. (ולגבי מנחה של שבת ישנם מנהגים חלוקים ונזכרים בבוא העת).

מג. כבר כתבנו בשם רבנו האר"י שבאומרו ופרוס עלינו, הוא מקבל תוספת הנשמה, וכשם שיש שהצרכי לעמוד בקבלת הרוח, הוא הדין שצריך לעמוד בקבלת הנשמה, וכ"כ השלמי צבור (דף קצד ע"א אות י"ג) שמהר"י סרוק כתב כן בשם מהרח"ו, והרב המגיה מוהר"ר אברהם חיון זצוק"ל כתב שכן כתב בחמדת ימים שבת פ"ו ושכן משמע מהזוהר. ואע"פ שאין הדברים מוכרחים [שראיתי דברי החמדת ימים וגם הוא מזכיר את סודו של מהרח"ו, וכאמור בהלכה ל"ה הסדור אינו בנמצא. ולענין מה שהביא ראיה מהזוהר, הנה ז"ל: וכן משמע בזוהר פ' בראשית דף מ"ח, ז"ל: והוא תוספת מראז דדוכרא קא אתיא על האי סוכת שלום דנטיל מעלמא דאתי וכו' ע"כ. ונראה כונתו ע"פ דברי רבנו האר"י בשער הכונות (דף נב ע"ג ועוד) שכל עניני הזכר שבתפילה נאמרים בעמידה. ועוד, כיון שהמילה ופרוס מרמז על העולם הבא, דהיינו בינה שהוא פרצוף אמא, וכבר ביאר רבנו האר"י (שם דף י"ז ע"ג) כי בכל תיקון דא"א או דאבא או דאימא צריך לאומרם מעומד. ע"כ. ואמנם לא ראיתי למי מהמפרשים שלמד כן מהזוהר, ומה גם שכאמור רבנו האר"י לא הזכיר דברים אלו, וכבר מצאנו לרבנו האר"י שאפילו במקומות שצריך לעמוד לפי הכללים, כתב שלא יעמוד ונתן טעם לכך ע"פ הסוד, וכמבואר בשער הכונות (דף כב ע"ג), לכן נראה שבדברי קבלה לא מועיל בהם סברות אלא מה שקבלנו במפורש, שדבריהם עמוקים ואיננו יכולים לידע אמיתותם מסברתנו], מ"מ כך מנהגנו לעמוד בהגיענו לפרוס סוכת, וכ"כ הבא"ח (ש"ש, וירא ג): וכן צריך לקום כשאומר ופרוס, כדי לקבל תוספת הנשמה מעומד.

מד. מי ששכח לקבל תוספת נשמה, באומרו ופרוס, יכוין בברכו האחרון לקבל תוספת הנשמה, והראיה לכך מדברי רבנו האר"י שכתב שמי שלא קיבל את הרוח בברכו הראשון, יכוין לקבל תוספת הרוח והנשמה בברכו האחרון, ואע"פ שאין זה מקום קבלת הנשמה, מועיל לקבל שם את הנשמה, ואולם אפשר שדוקא כאשר קבלת הנשמה מתלויה לקבלת הרוח, יכול לכוין לקבלה בברכו האחרון, ומ"מ האדם יכוין ואם אינו נכון לא הפסיד דבר. [ולפי"ז יש לדון במי שמתפלל יחיד, שאת הנפש מקבל באמירת בואי כלה הנאמרת ביחיד, ואת הנשמה מקבל באמירת ופרוס שגם כן נאמרת ביחיד, האם יוכל לכוין לקבל את הרוח והנשמה באמירת ופרוס, ומדברי רבנו האר"י שכתב שיכול לכוין בברכו האחרון לקבל רוח ונשמה, אע"פ שבאמת אין זה מקום הנשמה, א"כ הוא הדין שיכול לכוין בפרוס לקבלת הרוח אע"פ שאין זה מקום הרוח, ומה שכתב רבנו האר"י לכוין תוספת הרוח בברכו האחרון ולא בפרוס, זה מפני שיש לו אפשרות לתקן בברכו האחרון, אבל כאשר מתפלל ביחיד שחז"ל לו ברכו כלל, אפשר שגם הוא מודה שיקבל תוספת הרוח והנשמה באמירת ופרוס. ונראה שלכתחילה יאמר הברייטא אמר ר' עקיבא שהזכרנו בהלכה מ', שכתב הבא"ח שתועיל לקבלת הרוח, ומ"מ אם לא אמרה יכוין באמירת ופרוס לקבלת הרוח והנשמה, וכן ראיתי שהעלה בדברי שלום (עפ"י, ח"ה עמ' קנ"א), ואמנם לא הביא הראיה הזו שהבאנו מדברי רבנו האר"י עצמו].

מה. אמרו רבותינו (שבת קי"ט): אפילו יחיד המתפלל בערב שבת צריך לומר ויכולו, שאמר רב המנונא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב